

A felsoroltakon kívül később teszünk javaslatot a Jókai Színház ügyében.¹⁷

E téren meg kell említenünk még az alábbiakat:

Kolozsvári Nemzeti Színház. A jelenlegi körülmények között a többi színházakhoz hasonlóan feloszlatandó. Tagjait más színházak szerződhetik.

Szegedi Városi Színház. Budapesten tartózkodó társulatát jelenlegi rendezője Szegedre akarja vinni. E tervei akadályokat nem gördítünk. A fővárosban való működésük esetén azonban e társulat tagjainak is haladéktalanul igazolóbizottságot kell létrehozniuk, csak igazolt tagjai játszhatnak, illetve működhetnének tovább (Zeneakadémia Kisterme).

Magyar Színház. Mivel egyelőre a M[agyar] Kir[ályi] Operaház, a Nemzeti Színház és a Népopera az épületet saját előadásai számára veszi igénybe: átmenetileg önálló együttesel nem rendelkezhetik. Kérjük a Nemzeti Bizottságot, hogy a Magyar Színház épületét azonnal bocsássa a fent említett színházak rendelkezésére. Később, ha a felsorolt színházak helyreállítása befejeződik: realista színház létesülne benne, később javaslandó vezetés mellett.¹⁸

III. Egyéb ügyek

A fővárosi színházak üzembe helyezése után az ötös bizottság újabb javaslatot fog tenni a

a) vidéki színházak,

b) színésznevelés,

c) nyugdíjkérdés,

valamint minden később felmerülő színházi probléma ügyében.

Budapest, 1945. február 13.

Ötös bizottság

Both Béla, Gobbi Hilda,

Várkonyi Zoltán, Major Tamás¹⁹

(Magyar Művészek Szabad Szervezete / Свободная Организация Мадярских Артистов feliratú pecséttel)

¹⁷ A Városligetben, a *Fesztly-körkép* egykori épületében lévő színházi vállalkozás utolsó igazgatója 1945–1949 között Kárpáti Pál volt. Az államosítás után az épületet lebontották.

¹⁸ A Magyar Színházban 1945 tavaszán a Nemzeti Színház tartott előadásokat. Both Béla igazgató és a Szabad Színház együttese csak 1945 augusztusában költözött az épületbe.

¹⁹ Oláh Gusztáv aláírása nem szerepel.

Koltai Tamás

Két Örkeny-levél

Örkeny Istvánnal személyesen főként a Víg-színház és a Pesti Színház bemutatóin találkoztam. Életének utolsó éveiben gyakran esett úgy, hogy mellé szolt a jegyünk, ilyenkor alkalmam volt pár szót váltani vele. Egyszer a Nemzeti Színházban is találkoztunk, és jól emlékszem, hogy a premier után a fanyalgókkal szemben szenvedélyes szemrehányással ecsetelte a bemutatott kortárs magyar szerző művének erényeit. Nemigen ismertem nála barátságosabb, közvetlenebb, szerényebb embert. MGP-vel együtt elkísértük a *Macskajáték* leningrádi (szentpétervári) bemutatójára, és átszállás közben, a varsói repülőtéren elnézést kérve szabadkozott, amiért rossz sorsunk őmiatta efféle strapákra kényszerít mindkettőnket. Amikor meghalt, ezt is megírtam a róla szóló nekrológnak.

Két levelet kaptam tőle. Az elsőt a *Kulcskeresők* Székely Gábor rendezte, 1975. novemberi szolnoki bemutatóját követően, amelyről kétszer is írtam. Az Örkeny említette tanulmánya a *SZÍNHÁZ* 1976. februári számában jelent meg (meglepő, hogy milyen gyorsan reagált, a levél dátuma február 2.). A másik, esszé-szerű írás, amelyet kritikának nevez, *Bolyongó, a giccsemler* címmel az *ÉS* január 31-i számában látott napvilágot, és a darab enigmatikus figurájának, a „boldogsággal üzletelő”, „a szépség esztétikájának” örve alatt érzélgősséget, konfliktusmentességet hirdető, „a minden-

napokat a középszerű ember számára illúziókkal megédesítő” Bolyongónak az értelmezésére tett kísérlet. (Ma, „a remény színházában” a karakter élőbb, mint valaha.)

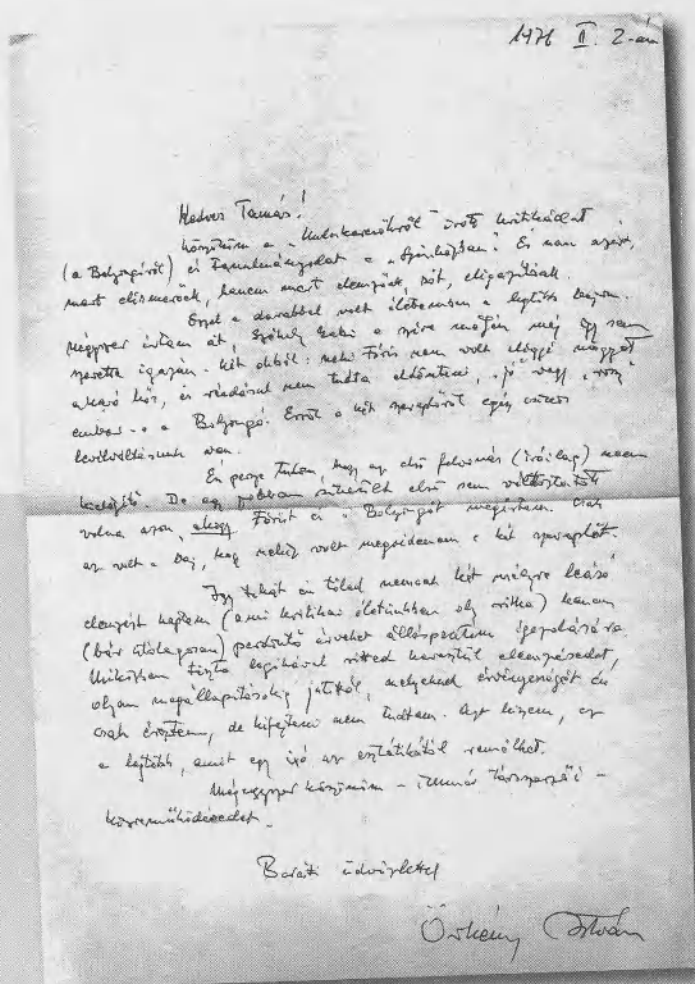
A másik levelet *Színházfaggató* című, a Gondolat Kiadónál 1978-ban publikált könyvem megjelenése után kaptam Örkenytől. Ennek első fejezetében próbálkoztam azzal, hogy megrajzoljam drámaírói portréját *Örkeny István, a vízenjáró* címmel. A cím a *Pisti*-dráma egyik jelenetére utalt, amelyben Pisti, darabjának befejezése után – nyilván euforikus állapotban –, sikerrel jár a vízen. A tanulmányban igyekeztem igazolni azt a véleményemet, hogy Örkeny dramaturgiája – elsősorban éppen a *Pistire* hivatkoztam – „a magyar színház előtt jár”, mert előadásakor „sem mire sem lehet menni lélektani pepecseléssel, atmoszférateremtéssel, komótos építkezéssel”. Levontam a következtetést: „Ha a *Pisti* történetesen lengyel drámának születik, a lengyel színházakban már valószínűleg régóta állandó repertoárdarab, mint Rózewicz *Kartotéka*. Sokáig mi sem tarthatjuk talonban. Nemcsak Örkeny legjobb színművéről, hanem az új magyar dráma kivételes remekéről van szó. De ezt csak a színpad bizonyíthatja be róla társadalmilag érvényesen.”

A tanulmányt 1977-ben írtam, a könyv a visszautasítását javasoló Nagy Péter akadémikus lektori akadé-

1976. II. 2.

koskodása miatt jelent meg egyéves késéssel, de még a *Pisti* bemutatójának aczéli engedélyezése előtt. Mindezt csak adalékkul szánom a *Pistit* betiltó újságírók (!), a politikát kiszolgáló kritikusok és a kritikusai közvélemény utólagos megváltozásának mitológémájához – mindközönségesen a torzított emlékezet elnevezésű jelenséghez. (Lásd Marton László interjút ebben a számunkban.)

A két Örkény-levél itt jelenik meg először nyomtatásban.

Örkény István
1978 XII 20

Kedves Tamás!

Nagyon köszönöm könyvedet; Zsuzsát megelőzve, előbb persze a rólam szóló részt olvastam el, aztán csak a többit. Ez is mind igen kiváló írás; nekem különösen a portrék tetsettek, és még annál is jobban a Latinovits rendezéseinek elemzése.

Ami engem érint, az, hogy voltaképpen ez az első olyan tanulmány, mely nem egy-egy színpadi művet külön, hanem az egészet vizsgálja, összefüggéseiben, hasonlóságokban, különbözőségükben. Ez tehát voltaképpen az első pályakép drámaírói minőségemről, amit nem könnyű összehozni, mert van egy zavaró faktor: két első darabom naiv kísérlete után a nagy szünet, és aztán egy új hangvétel.

Te ezt a „hézagot” is át tudtad lépni, éreztetve a nyomokat, melyek valamit megsejtetnek a későbbiekből; ezeket pedig, vagyis drámáim lényegét, remekbe illő elemzés-

Kedves Tamás!

Köszönöm a „Kulcskeresőkről” írott kritikádat (a Bolyongóról) és tanulmányodat a „Színházban”. És nem azért, mert elismerőek, hanem mert elemzőek, sőt, eligazítóak.

Ezzel a darabbal volt életemben a legtöbb bajom. Négy-szer írtam át, Székely Gabi a szíve mélyén még így sem szeretete igazán. Két okból: neki Fóris nem volt eléggé nagyot akaró hős, és ráadásul nem tudta eldönteni, „jó” vagy „rossz” ember-e a Bolyongó. Erről a két szereplőről egész csinos levélváltásunk van.

Én persze tudom, hogy az első felvonás (íróilag) nem kielégítő. De egy jobban sikerült első sem változtatott volna azon, ahogy Fórist és a Bolyongót megírtam. Csak az volt a baj, hogy nehéz volt megvédenem e két szereplőt.

Így tehát én tőled nemcsak két mélyre leásó elemzést kaptam (ami kritikai életünkben oly ritka), hanem (bár utólagosan) perdöntő érveket álláspontom igazolására. Miközben tiszta logikával vitted keresztül elemzésedet, olyan megállapításokig jutottál, amelyeknek érvényességét én csak éreztem, de kifejtteni nem tudtam. Azt hiszem, ez a legtöbb, amit egy író az esztétikától remélhet.

Még egyszer köszönöm - immár társszerzői - közreműködésedet.

Baráti üdvözléssel
Örkény István

sel fogod össze (illetve választod el). Éppen ezekkel a vágásokkal, többnyire váratlan rímek kihallásával érted el azt, hogy e dolgozat számomra is sok újat mondott, olyant tehát, amiből tanulhattam. Drámaírásban sosem ismertem rutint, mindig a kalandot kerestem benne, tehát a bukást, vagy azt, hogy „felsőbb osztályba léphet”.

Egy megállapításoddal vitázom csak. A groteszknak ui. nincs irodalma, csak egy könyvet olvastam róla, Wolfgang Kayserét, de attól sem lettem okosabb. Azt azonban vitatom, hogy az ember képtelen átélni egy szituáció tragikus és komikus voltát, csak egyiket a másik után. Én úgy hiszem, a groteszk épp az egyidejűségre épül, a sírás-nevetés pszichés ikervoltára. Igazamat egy Rákosi korabeli viccel igazolom, mely arról szólt, hogy egy nagy fekete autóban megjelent Rákosi a földéken, kiszállt, s a mesgyn megállt, barátságosan.

No hogy vagyunk, hogy vagyunk - kérdezte mosolyogva.

Jól vagyunk, jól vagyunk - válaszolták neki mosolyogva.

Mi is a kapásokkal mosolygunk, s vág belénk, egyidőben, villámként a rettegés. Úgy vélem, ez az alapképlete a groteszknak.

Ennyi volt egyetértésem, ennyi a vitám. És nagyon meg vagyok tisztelve.

Örkény István